

УДК 729.69

ФОРМОТВОРЧІ КОМПОНЕНТИ СТРУКТУРИ ПРОСТОРОВОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНСЬКІЙ ЦЕРКОВНІЙ АРХІТЕКТУРІ

Р. Гнідець, к. арх.

Національний університет «Львівська політехніка»

Постановка проблеми. Аспект розуміння архітектоніки просторового середовища та компонентів формотворення храмової структури як місця проявлення їх сакральної сутності наразі не досліджували. Адже розуміння архітектоніки просторового середовища та креативних чинників формотворення їх сакральної наповненості в архітектурі українських церков є важливим і необхідним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стосовно вивчення тематики просторового середовища, його архітектоніки та особливостей формотворення, то їх розкрито в тому чи іншому аспектах у працях З. Гідіона, А. Іконнікова, І. Араухо, В. Кравця. Щодо формування просторового середовища храмових будівель, то ці питання розглядали у дослідженнях М.-А. Кріпи, Ж. Гані, Ю. Устиновича, Ор. Хмельовського. Проте виникає необхідність у визначенні структурних компонентів формотворення архітектурно-просторового середовища церковних будівель України.

Постановка завдання. Завдання нашого дослідження – з'ясувати, як саме образ, функція, конструкція та форма композиційно вирішують формотворчі завдання та креативну сутність архітектурно-просторового середовища в українському храмобудуванні.

Виклад основного матеріалу. В архітектурі виражені підвалини світосприйняття у суспільстві, його етичні принципи та естетичні ідеали. Архітектура завжди належала до переліку найважливіших засобів утвердження певних ідеологічних та духовних цінностей. Середовище, сформоване архітектурою, постійно впливає на людину, її емоції, свідомість, поведінку. Проте протиставлення естетичних та утилітарно-практичних складових архітектури помилкове. Їх співвідношення повинні бути гармонійними та взаємодоповнювальними. Видимість протиріч між ними виникають лише тоді, коли порушується відповідність мети і методів архітектурної творчості різноманітним потребам людини і суспільства. Це також властиво для сакральної, храмової архітектури, оскільки ніколи методи вирішення та ідейні засоби не відповідають меті виявлення сакрального духу святині. Як ідеал, єдність утилітарно-практичних та

естетично-духовних компонентів творчості визначають місце архітектури як храмової, у людській культурі – на перехресті матеріального й духовного, технічного й художнього її сприйняття. Отож, проблеми співвідношень форми і функції, архітектурної форми і техніки, проблеми образу та засобів його втілення не втрачають своєї актуальності й тепер [1].

Образ за своєю природою не може бути вичерпною репродукцією, проте він завжди цілісний. Образне вираження цілісності в людській свідомості – це «знайдена природою» найефективніша форма вирішення протиріч, між безкінечною різноманітністю світу й обмеженою можливістю відтворення його у зображальних системах. Образ твору, виконаний в уяві, – не механічне, дзеркальне відображення, а вислід (результат) перцептивної (чуттєвої) діяльності, в якому людина відтворює власну структуру – ані в технічних, ані в наукових об'єктах подібного злиття протилежностей ми не спостерігаємо. Саме таке «злиття», яке повторює за сутністю складність людської особистості, необхідне для приведення до цілісної форми творів архітектури. «Лише мистецтво відкриває шлях до гармонії, що є недосяжною для матеріального аналізу», – стверджував відомий датський учений-фізик Нільс Бор. Образ є індивідуальним – загальне тут розкривається через живу конкретику проявлення; воно виражається як щось живе зі своєю душею. Отож, твір архітектури втілює певний образ, образність, що містить соціально значущий зміст як необхідну частину її функції. Але образ також слугує необхідним інструментом для надання архітектурному твору цілісності до організованої гармонійної форми. Художній образ в архітектурі – це засіб інтеграції і спосіб вираження нетрадиційних проблем, прогностична того, що ще не існує, але повинно бути створене для розширення і збагачення реальної дійсності [2].

Специфіка архітектури як мистецтва – передусім у незображальності її засобів вираження; вони не зображають якихось позаархітектурних явищ (тобто не «відображають життя» у формах самого життя). Вони виражають зміст образів насамперед як знаків, що містять значення, прийняте цією культурою, а з іншого боку – через асоціації, які викликає характер структурної організації цілого та його елементів. Матеріальні елементи форми творів архітектури існують як частини практично використовуваного об'єкта і водночас як знаки, що містять інформацію, яка слугує для вираження художньо-образного змісту. Знакова система архітектури – архітектурна форма – підлягає закономірностям поєднання елементів-знаків (тобто дещо аналогічне синтаксису). Форма має і семантику, що визначає зв'язок елементів із змістовним значенням. Жива художня система побутує серед архітекторів у загальноприйнятих, проте достатньо широких критеріях вибору рішень, у спільності художнього ідеалу, в єдності стратегії,

інтегруючи дії образу-задуму на формотворення конкретних архітектурних творів. Засоби образного вираження повинні бути при цьому не ілюстративними, але метафоричними, не знаками-алегоріями, а знаками-символами, як це ми спостерігаємо у будівництві церков і костелів. Надаючи гармонійної цілісності форми творам архітектури, знаходили при цьому способи дотримання різнопланових вимог, які висувають людина і суспільство. Систему засобів, якими досягається цілісність, називають композицією (лат. «з'єднання», «зв'язок»). У процесі композиційних пошуків – зведення до цілісності форми архітектурного об'єкта – сукупно вирішують проблеми доцільності конструкції, ефективного дотримання практичної потреби, образного вирішення соціокультурного змісту та естетичної впорядкованості. Спеціальні потреби конструкції та функції присутні немов у підтексті проблематики архітектурної композиції [3].

Організація простору, його структурування визначають першооснову архітектурної композиції на будь-якому рівні системи середовища. Художній образ-задум, втілений у цьому переображеному архітектурному просторі, перетворює його на художній простір. А в сакральній архітектурі Сакрум як втілений задум-образ храмової будівлі творить сакральний простір – місце проявлення сокровенного і святого. Просторова структура закладає шлях використання всіх інших засобів приведення архітектурного твору до гармонійної цілісності. Архітектурний простір – не матеріальна абстракція; він формується й одержує свої специфічні властивості, свою організованість через матеріальні, проявлені компоненти, які за своєю сутністю належать до сфери нематеріального. Найяскравіше це втілюється в сакральній храмовій архітектурі. Співвідношення доцільно сформованих мас і простору, які ними формується, визначають первинні системи, утворюючи властивості форми архітектурного твору. У таких співвідношеннях завжди наявна діалектика першопочаткових протилежностей – відкритості й замкненості. Мета формотворення – створення особливих якостей середовища, необхідних для здійснення функції архітектурного твору, і водночас внесення цього твору у систему вищого рівня. Щоб запроєктувати архітектуру, яка гармонує з життєвим контекстом, а не призначена «для людей, яких не існує», необхідно подолати абстрактний геометричний рівень і використовувати таку символіку, яка ставить у центрі саме життя. Тектонічність архітектурної форми визначається використанням властивостей конструкції як засобів виразності, але не вираження самої конструктивної структури. Конструкція як така – засіб здійснення функції архітектури, а також функції виразності, але не змісту, який повинен виявляти архітектурний образ. Цей зміст – передусім соціокультурне і технічне явище, яке не зможе замінити в цьому людське й

духовне. Будівля є тектонічною, хоча її форма творить швидше містифіковане, ніж істинне уявлення про роботу конструкцій. І, навпаки, будівлю, де «влаштування» конструкції очевидне, але не слугує для вираження образних чи символічних значень, не можна назвати тектонічною. Конструкції сакральних будівель завжди визначали згідно з точними планами організації простору, що поєднували фундаментально-космічну центричність із символічним втіленням відношення, комунікації, властивого розуміння різних культурологічних моментів [4].

Християнська традиція ніколи не пов'язувала їх лише з якоюсь єдиною визначеною формою, проте завжди вимагала, щоб кожний проект враховував характер громадської будівлі, відповідної для звершення Евхаристійної жертви та уділення Святих Таїн. Отож, конструкція храмової будівлі є втіленням тісного взаємозв'язку і властивої гармонії між програмними чинниками та культурними взірцями, які різні залежно від часу і місця: істотним є факт Евхаристійної відправи і кожна Свята Літургія як така зосереджує довкола себе багатство культури проектування, яка своєю особливою мовою виражає її природу. Розглядаючи структуру творення сакрального простору як формотворчого, екзистенційного його підґрунтя, можна побачити, що він виявляється через певні визначені компоненти, а саме: форму, яка його проявляє у геометрично-тектонічному аспекті; функціональному призначенні – змістові, закладеному у цю форму, та метрико-пропорційне його вираження, що задає параметри, в яких виявляється візуальна картина цього простору у певному, визначеному місці. Творення храмового мистецтва з його конкретною часопросторовою належністю має понадчасовий зміст-сутність і виконує певні богослужбові функції. Отже, простір, що творить зовнішню та внутрішню сутність сакральної будівлі, отримує наповнення і вираження через певні символічні сутності, що втілюються за допомогою різних знакових компонентів, які творять і наповнюють цей простір. Ці основні компоненти творення сакрального простору у храмобудуванні виражаються через ідею-форму, значення функціонального наповнення цього простору через видимі й невидимі знаки-символи, які творять образ святині. Завдання архітектора сакральних будівель – допомагати людині єднатися з Богом під час перебування чи споглядання його творіння [5].

Висновки. Формотворення в архітектурній творчості загалом залежить від того соціального, світоглядного та ідеологічного змісту, яким наповнюється їх виражальна форма. Це, без сумніву, торкається архітектури українських церков, які у своєму формотворенні структурно акумулюють у просторовому середовищі духовно-соціальне начало та суспільнозначущу

роль їхнього образу-знака присутності Сакруму як відображення Господа-Творця.

Бібліографічний список

1. Араухо И. Архитектурная композиция : пер. с исп. М. Г. Бакланов, А. Михе / И. Араухо. – М. : Высшая шк., 1982. – С. 67-158.
2. Гнідець Р. Б. Геометричні форми як аспект виявлення структури простору в українському храмуванні / Р. Б. Гнідець // Вісник Львівського національного аграрного університету : архітектура і сільськогосподарське будівництво. – 2009. – № 10. – С. 145-153.
3. Гнідець Р. Б. Композиційні особливості та категорії просторового формотворення у храмовій архітектурі / Р. Б. Гнідець // Вісник НУ «Львівська політехніка»: архітектура. – 2010. – № 674. – С. 281-287.
4. Хмельовський О. М. Теорія образотворення : кн. 5. Композиція / О. М. Хмельовський. – Луцьк : Терен, 2005. – С. 171-274.
5. Гнідець Р. Б. Зміст та форма як вираження суті сакрального простору в храмуванні України / Р. Б. Гнідець // Вісник НУ «Львівська політехніка»: архітектура – 2009. – № 656. – С. 18-23.

Гнідець Р. Формотворчі компоненти структури просторового середовища в українській церковній архітектурі

Розглянуто просторове середовище та компоненти формотворення храмової структури як місце проявлення їх сакральної сутності, як саме образ і форма, функція й форма, конструкція й форма композиційно вирішують формотворчі засади та креативну сутність сакральності просторового середовища в церковній архітектурі.

Ключові слова: образ, форма, функція, конструкція, композиція, формотворення, простір, середовище.

Hnidets R. Form creation components to the structure of space environment in the ukrainian church architecture

This article to examine the space as a principal component to be formed the temple structure as a place to show her essential of sacrality; how to exactly image and form, function and form or construction and form creation task and essence to create the sacrality space in the temple construction of Ukraine.

Key words: shape, form, function, construction, composition, form creation, space, environment.

Гнидэц Р. Формообразующие компоненты структуры пространственной среды в украинской церковной архитектуре

Рассматривается пространственная среда и формообразующие компоненты храмовой структуры как места, где проявляется их сакральная сущность; каким образом образ и форма, функция и форма, конструкция и форма композиционно

решают формообразующие основы и креативную сущность сакральности пространственной среды в церковной архитектуре.

Ключевые слова: образ, форма, функция, конструкция, композиция, формообразование, пространство, среда.